

FRANCİS BACON: ANTİK Mİ MODERN Mİ? Herbert Marshall McLuhan

Çeviri

Ali KARAKAYA

Dr. Öğretim Üyesi

Giresun Üniversitesi, Tirebolu İletişim Fakültesi

ali.karakaya@giresun.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5582-016X

Makale Bilgileri / Article Information

Makale Türü / Type : Çeviri/ Translation

Geliş Tarihi / Received : 07 Kasım / November 2024

Kabul Tarihi / Accepted : 14 Kasım / November 2024

Herbert Marshall McLuhan

Basım Yeri: Renaissance and Reformation / Renaissance et Réforme, Vol. 10, No. 2 (1974), pp.93-98

1920'lerden bu yana 'sıcak' ve 'soğuk' sözcüklerinin kullanımları nasıl değiştiyse, 'antik' ve 'modern' sözcüklerinin kullanımları da aynı şekilde değişti. On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda modernler denildiğinde, kilise kurallarına uygun (*canonical*) kitaplara ve kutsal kitaba dair çalışmaları diyalektik yöneme tabi tutan mantıkçılar ve 'ortaçağ üniversite eğitmenleri'i (*schoolman*) kastediliyordu. On altıncı yüzyıla gelindiğinde ise ortaçağ üniversite eğitmenleri, Kilise Babalar'ına ve Kutsal Yazılara dair yaklaşımlarını ifade eden ansiklopedik bir edebi ve bilimsel arka plan konusundaki ısrarları nedeniyle, gramatikçiler tarafından saf dışı bırakılıyordu. On altıncı yüzyılda Peter Ramus, edebiyatın kendisini eski mantık ve diyalektik yöntemlerine göre yeniden ele alarak popüler bir üne kavuşmuştur. Ramus, yeni faaliyetin önceki yöneme tabi tutulması gerektiğini öngören 'uygulama yasaının' geleneksel bir örneğidir. Ramus'un işe

koyduğu yasa, bugün sistem analizi ve sistem mühendisliği prosedürlerinde hala eski analitik yöntemlerle programlanmakta olan bilgisayarlarda da geçerlidir: Bir bilgisayar programı için herhangi bir durumu kodlamak üzere, bilgisayar programının ‘iki bit’ veya evet/hayır gerekliliklerini sağlaması amacıyla, söz konusu durum istatistiksel ve niceliksel olarak homojenleştirilir. Kısaca ifade edilirse ‘uygulama kanunu, en yeni farkındalık düzeyinin belirlenmiş prosedürlere göre işlenmesi gerektiğidir.’

Bugün bütüncül alan çalışmasının ekolojik çağına girerken, bilgisayarın kullanımına ilişkin yanlış anlayışımız bizi ekolojik olanı homojen parçalara ayırmaya ‘zorluyor’. Günümüzde sistem analizi, Peter Ramus'un eski skolastik yöntemleri yeni hümanist tarih, şiir ve hitabet malzemelerine uygulamasının on altıncı yüzyılda çağdaş olarak görülmesine benzer şekilde, yenilikçidir (*avant garde*). Ramus, bu noktayı, faydacı programını açıklarken oldukça pervasız bir biçimde ifade etmiştir: Çoğunlukla Aristoteles'in mantıksal eserlerinden *Organon*'u içeren üç buçuk yıllık düzenli skolastik felsefe eğitimim yüksek lisans derecem verilmesiyle sona erdikten sonra, mantıksal sanatları nasıl uygulamaya koyabileceğimi düşünmeye başladım.

Walter Ong Ramus'un stratejisini yorumlar:

Daha açık bir ifadeyle, Ramus burada *eruditio*'ya –yani tarih, antikite, retorik, hitabet ve şiir malzemesine– mantık kurallarını uygulamayı ve böylece skolastizmin saltanatını kısa kesmeyi önermektedir. Ancak bunu, mantığın saflığını müfredatın üst kısımlarından (felsefe) alt kısımlarına (beşeri bilimler) kadar genişletecek bir şekilde yapmayı önermektedir. Bu manevra, onun zamanında yeni olması ve dolayısıyla en azından bir tür aşırı mantıksallaştırmayı bir ortaçağ fenomeni olmaktan ziyade bir Rönesans fenomeni olarak ortaya koyması açısından özellikle ilginçtir.

Ramus'un mantıksallaştırması, tam da Gutenberg'in pagan şairlerin, tarihçilerin veya ‘antiklerin’ birçoğunu erişilebilir kıldığı bir zamanda skolastik yönteme geri dönüştü. Ernst Robert Curtius, *Avrupa Edebiyatı ve Latin Ortaçağı* adlı eserinde şu gözlemlerde

bulunur: Ortaçağ pedagojisinde sanatlar konusunda iki teori seçebiliriz: Patristik ve seküler-skolastik.

Modernlerin aksine antikler, on ikinci yüzyılda yeni mantığı değil, gramer ve edebiyatı ya da Philo Judaeus, Clement, Origen ve Augustine aracılığıyla gelişen patristik kültür geleneğini temsil ediyorlardı. Henri de Lubac'ın çalışması (*Exégèse médiévale , les quatre sens* 1959-1964) elimizde olduğuna göre, Kutsal Yazıların çok düzeyli tefsirinin, Kilise Babaları'ndan Francis Bacon'ın *Novum Organum*'una kadar kesintisiz bir gelenek içinde 'Doğa Kitabı' yorumcularının bilimsel çalışmalarıyla nasıl harmanlandığını açıklamak daha kolaydır. Bu bağlamda önemli bir eser olan Ernst Curtius'un çalışmalarında da, hem Kutsal Kitap'ın hem de doğanın incelenmesinde üçlü ve dörtlü yapının sürekliliği ayrıntılı olarak açıklanmaktadır:

Rönesans'ın sararmış parşömenlerin tozunu silkelediği ve bunun yerine doğanın ya da dünyanın kitabını okumaya başladığı iddiası, popüler tarih görüşünün en sevdiği klişelerden biridir. Ancak bu metaforun kendisi Latin Orta Çağı'ndan gelmektedir. Örneğin bu iddiadan, Alan'ın 'deneyim kitabı'nda bahsedilir. Ona göre her yaratık bir kitaptır.

Dünyadaki her yaratık,

Bir kitap gibi durur,

Aynı zamanda bizim için bir ayna gibi...

Daha sonraki yazarlarda da, özellikle de vaizlerde, 'yaratılış bilimi' (*scientia creaturarum*) ve 'doğanın kitabı' (*liber naturae*) eşanlamlı sözcükler olarak karşımıza çıkar. Çünkü doğa kitabının vaizi, bir materyal kaynağı olarak Kutsal Kitap'la birlikte şekillenmelidir. Bu fikir Sabunde'li Raymond gibi geç bir yazarda hala görülmektedir.

Doğa sayfası ile Kutsal Kitap sayfasının ortaçağdaki ayrılmazlığı, on dokuzuncu yüzyıl ve sonrasındaki birçok yazarın kafasını karıştırmıştır. Nitekim Bacon'ın editörü Spedding, Bacon'ın "kendine özgü felsefe sistemi"nin 'mantık (*organum*)', 'formül',

anahtar (*clavis*), 'doğayı yorumlama sanatı', 'Labirent ipi' gibi kendine özgü araştırma yöntemleri olduğunu ve tüm 'bu felsefeden' hiçbir şey elde edemeyeceğimizi söylemiştir. Görünüşe göre Spedding, bu geleneksel gramer kavramlarının Bacon'a özgü olduğunu düşünüyordu. Benzer biçimde, Bacon'ı modern bilimin temsilcisi olarak seçen Basil Willey de, Bacon'ın bilime eski gramercilerin ve doğa kitabının gözlemcilerinin ruhuyla yaklaştığını anlamıyordu. Bu konuda başka bir örnek olan Alfred North Whitehead de, gözlemini açıklığa kavuşturacak bir yola sahip olmadan, Bacon'ın "yüzyıla hakim olan fiziksel düşünce çizgisinin dışında" olduğunu iddia ediyordu: "Bacon'ın düşünce çizgisinin, o zamanlar fizik için yeterli olarak şekillendirilen materyalist kavramlardan daha temel bir hakikati ifade ettiğine inanıyorum." Oysaki oldukça açık bir biçimde, Bacon'ın doğa ve yaratılış kitaplarına dair hümanist ve gramatik yaklaşımı, "doğa için temel olan bir organizma anlayışı"nı ortaya koyuyordu. Tam da bu nedenle ben, Bacon'ın organik yaklaşımının, hem doğa kitabının hem de Kutsal Yazıların çok düzeyli bir tefsirinden türetildiğini öne sürüyorum. Bu bağlamda dikkat çekmek istiyorum ki, Antik Grammatika'daki tüm seviyelerin eşzamanlılığı, doğanın fiziksel ve kimyasal bağıyla 'rezonans aralığı' olarak ilgilenen yirminci yüzyıl kuantum mekaniğiyle örtüşmektedir. Yeni fiziğin akustik eşzamanlılığı, Ferdinand de Saussure ve Lévi-Strauss'ta anlaşıldığı şekliyle dil, edebiyat ve antropolojideki eşzamanlılık ve yapısalcılıkla bir arada bulunmaktadır. Aziz Bonaventure için de aynı şekilde eşzamanlılık ya da akustik ve eşzamanlı yapısalcılık hiçbir sorun teşkil etmemiştir. Profesör Gilson'un *The Philosophy of St. Bonaventure* adlı çalışmasından birkaç kelime Bonaventure'un geleneksel grammatika ile tam bir uyum içinde olduğunu göstermektedir:

Evren ona bakan kişinin gözlerine okunacak bir kitap olarak sunulduğundan ve o kişinin gözleri doğada Kutsal Yazılarınkine benzer bir duyusal vahiy gördüğünden, kutsal kitaplara her zaman uygulanmış olan geleneksel yorumlama yöntemleri yaratılış kitabına da aynı şekilde uygulanabilir. Nasıl ki kutsal metnin dolaysız ve gerçek bir anlamından ayrı olarak bir de harfin işaret ettiği inanç gerçeklerini keşfettiğimiz

alegorik bir anlamı, tarihsel bir anlatı biçimindeki pasajın ardındaki ahlaki bir ilkeyi keşfettiğimiz topolojik bir anlamı ve ruhlarımızı Tanrı'nın sevgisine ve arzusuna yükselten tinsel bir anlamı varsa, bizim yapmamız gereken yaratılış kitabının gerçek ve dolaysız anlamıyla ilgilenmekten ziyade, içerdiği teolojik, ahlaki ve mistik derslerdeki iç anlam ile ilgilenmektir. Bu iki alan arasında birinden diğerine geçiş, gerçekte birbirinden ayrılamaz oldukları için kolayca gerçekleşir.

Bu açıdan bakıldığında Bacon'ın bilgi ve bilimin ilerlemesine yönelik programı, patristik grammatığın geleneksel çerçevesi içinde kalır:

Yaratılış tamamlandıktan sonra, insanın orada çalışmak üzere bahçeye yerleştirildiği bize bildirilir; ona bu şekilde atanan iş, 'tefekkür' işinden başka bir şey olamazdı. ...Ki, insanın cennette gerçekleştirdiği ilk eylemler, bilginin iki özlü bölümünden oluşuyordu; yaratılmışların görünümüne bakmak ve adlandırmak.

Yaratılmışların görünümüne bakmak ve adlandırmak tam da Bacon'ın programının ana hedeflerine karşılık gelmektedir. Bu hedeflerden ilki evrensel bir doğa tarihi yazılması üzerinden, ikincisi adlandırılmış/işaretlenmiş maddenin (*materia signata*) geleneksel gramere dayalı yorumlama teknikleriyle okunması üzerinden gerçekleştirilecektir. Bacon'ın programının bilginin yerleştirilmesi ve aktarılmasına yönelik teknikleri içeren üçüncü hedefi ise Adem peygambere dahi sunulmadı. Çünkü Adem peygamber, aktarabileceği bir gelecek kuşağa sahip olmadan önce bilgisini kaybetti. Bacon bizim işimizi, bu bilgiye dair bir geri getirme işi olarak görüyordu. O, bu hedefe ulaşma konusunda mükemmel bir şansımız olduğunu düşünüyordu. Bu bakış açısından hareketle Bacon, çağdaşlarından bazılarıyla aynı fikirde olarak, zamanın işaretlerini Daniel'in¹ kehanetleriyle bir araya getirdi. Birçokları için geleceğin kalan kısmı hakkında sadece kasvetli bir endişe olan şey, coşkulu Bacon için kendi özel bilimsel yöntemleri için mutlu bir başarı kehaneti oldu:

¹ Hristiyanlıkta peygamber olarak kabul edilen, Yahudilikte peygamber olarak kabul edilmeyen ancak kutsal ve değerli olarak görülen kişi; Danyal Peygamber.

“Bu bitkinin (bilginin) yeşermesi ve meyve vermesi, Tanrı’nın bir takdiriyle, hatta sadece genel bir takdirle değil, özel bir kehanetle dünyanın bu sonbaharına atandı: Çünkü Daniel’in kehanetinde, son zamanlardan bahsederken, “Birçokları gidip gelecek ve bilim artacak” denen yeri böyle yorumlamak benim anlayışıma göre, katı değildir ve olay gerçekleşikten sonra artık güvenlidir; sanki dünyanın denizcilik ve ticaretle açılması ve bilginin daha da keşfedilmesi tek bir zamanda ya da çağda buluşacakmış gibi...

Bacon’ın *Yeni Atlantis*’teki araştırma laboratuvarı için kullandığı isimlendirme de Daniel’in programını desteklemesiyle uyumludur. *Süleyman’ın Evi*’ne alternatif olarak *Altı Günlük İşler Okulu* adı verilmiş ve İbrani kralıyla olan önemli ilişkisi oldukça açık hale getirilmiştir. Bacon ortaya koyduğu bilime dair çabalarını, Adem peygamberin haklı olarak mahrum bırakıldığı doğal bilgeliği ve metafizik öz bilgisini, insanoğullarından yalnızca Süleyman’ın geri kazandığı şeklindeki yaygın Hıristiyan geleneğiyle ilişkilendirmek istemiştir. Bacon’ın şemasında geleneksel gramere ne tür bir önem atfedildiği aşağıdaki pasajdan açıkça anlaşılmaktadır:

Konuşma ve Sözcüklerle ilgili olarak, bunların incelenmesi Gramer bilimini ortaya çıkarmıştır: Çünkü insan, kendi hatasıyla mahrum kaldığı bu nimetlerle kendini bütünleştirmek için hala çabalamaktadır; ve diğer tüm sanatları icat ederek ilk genel lanete karşı mücadele ettiği gibi, Gramer sanatı ile ikinci genel lanetten (ki bu dillerin karışıklığıdır) kurtulmaya çalışmıştır. İnsanın bu bağlamdaki görevi iki doğaya sahiptir. Bunlardan bir tanesi popüler olandır: Halkın dilleri hızlı ve mükemmel bir şekilde öğrenmesi içindir. Diğer ise, felsefi olandır: Aklın ayak izleri ve çıktıları oldukları için kelimelerin gücünü ve doğasını incelemek içindir. Bu ikincisi tamamen olmasa da çoğunlukla seyrek ve parça parça ele alınmıştır. Böyle diye onu eksik olarak niteleyemem ama onun tam anlamıyla işlenerek kendi başına bir bilim haline getirilmeye çok layık olduğunu söyleyebilirim.

Bu son felsefi anlamda gramer, yüzyıllar boyunca fizik, kozmogoni ve teolojinin temel bir tarzı olmuştur. Bu geleneği Sokrates öncesi döneme kadar takip etmesek de, Bacon'ın çağdaşları arasında Grammatica'ya yönelik nitelikli bir tutum olduğunu gösterebiliriz. Evelyn Simpson, bu durumu John Donne'a atıfta bulunarak açıklar:

Mezmunlar ya da Eski Ahit'in herhangi bir kitabı üzerine vaaz verirken Donne genellikle Origen ve İskenderiyeli Clement zamanından Rönesans'a kadar vaizler ve yorumcular tarafından kullanılmış olan üç aşamalı –literal, ahlaki ve tinsel– yöntemi kullanmıştır. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda bu yöntem biraz eski moda görünmeye başlamıştı ve Donne'un çağdaşlarının çoğu daha tarihsel bir yaklaşım lehine bu yöntemi terk ediyordu. Ancak Donne'un kendisi Lincoln's Inn'de Otuz Sekizinci Mezmur üzerine verdiği iki vaazda bu yöntemin altı vaazdan oluşan dizisinin temelini oluşturacağını duyurmuştur. Donne, Kutsal Yazıların ahlaki ve tinsel anlamlarından sık sık yararlandığı da, gerçek anlamın üstünlüğünü savunmakta oldukça kararlıdır ve böylece daha önceki yorumculardan bazılarının içine düştüğü saçmalıklardan kaçınmıştır. Aziz Paul'de 1621 yılında verdiği Noel vaazında şöyle der: Kutsal Yazıların kabul ettiği çeşitli duyuları harekete geçirmek her zaman yasal ve çoğu zaman bağlılığımızı yükseltmek ve yüceltmek için çok yararlı olsa da, yine de bu, edebi duyunun kendisini ihmal etme ya da zayıflatma tehlikesi varsa, kabul edilmemelidir. Çünkü gerekli duyulardan daha fazlasını bulmak gibi ruhsal bir ahlaksızlığa gerek yoktur; ne kadar çok ışık varsa, o kadar çok ışık tarafından o kadar çok gölge düşürülür. Bu, dini görevlerde doğru olduğu gibi, din meselelerinin yorumlanmasında da doğrudur: *Necessarium & Satis conventuntur*; görevinizde yapmanız gerekeni yaptığınızda, yeterince yapmış olursunuz. Bu yüzden gerekli duyuya sahip olduğunuzda, yani oradaki Kutsal Ruh'un anlamına sahip olduğunuzda, yeterince duyuya sahip olursunuz; o zamana kadar hiç bu kadar çok ve hiç bu kadar keyifli olmamış olsanız bile.

John Donne, Jeremy Taylor ve on yedinci yüzyıldaki diğer pek çok kişi geleneksel ama skolastik karşıtı ve de eşzamanlı doğa ve kutsal kitap görüşünü sürdürmüş olsalar da, yaptıkları bu olgulara esnek ve akustik bir yaklaşımdı. Görsel düzen ve sınıflandırma

üzerine yeni bir vurgu yaygınlaştıkça da söz konusu yaklaşım, popülerliğini yitirmeye başladı. On sekizinci yüzyıl rasyonalizmi vurguyu akustik düzenden görsel düzene kayda değer ölçüde kaydırmıştır. Öyle ki Evelyn Simpson'ın belirttiği üzere, çok düzeyli tefsire yönelik tüm yaklaşım 19. yüzyıl için kabul edilemez olmuştur.

On dokuzuncu yüzyılda bu yöntem Matthew Arnold, Jowett, Dekan Farrar ve Piskopos Charles Gore gibi çeşitli düşünce ekollerine mensup Kutsal Kitap eleştirmenleri tarafından saçma bulunarak kınanmıştır. Farrar İskenderiyeli Kilise Babaları'nın çalışmalarını şöyle özetlemiştir: “Onlar yanlış yorumlama sanatını sistematik hale getirmekten başka bir şey yapmıyorlar. Kutsal Yazılar'ın önemine tek bir gerçek ışık tutmadan ciltler dolusu temelsiz uygulama sunuyorlar.

Ancak, yeni fizik ve yeni biyoloji ile birlikte:

Yirminci yüzyıl bu toptan mahkumiyetten bir tiksintiye tanık olmuştur. Bazı yorumcular hala Kutsal Yazılar'ın tek bir düz anlamını” arzulasa da, Eski Ahit literatürünün sembolik yorumuna yaygın bir dönüş olmuştur.

Aslında, Baudelaire'den itibaren sembolizm ve yapısal eşzamanlılığın tüm gelişimi, antik tefsirin mantığının anlaşılmasını yeniden sağlama eğiliminde olmuştur.

The Orphic Voice: Poetry and Natural History adlı kitabında Elizabeth Sewell, Ovid'den Mallarmé'ye şiir ve bilimdeki Orfik ya da metamorfik ve büyülü geleneği incelemiştir. Onun çalışmasında Francis Bacon, tam da Doğa Kitabı'nın diliyle ilgilendiği için onun çok özel bir yere sahiptir:

Doğal cisimlerin tüm çeşitlerinin bir koleksiyonu... Bir araştırmacının kullanabileceği, çevirebileceği, heceleyebileceği, Doğanın Kitabı'nı okuyabileceği ve Doğanın Grameri'nin yazımını, etimolojisini, sentaksını ve prozodisini gözlemleyebileceği ve bir sözlükte olduğu gibi, kolayca gerçek şekillere, kompozisyona dönebileceği bir koleksiyon. Doğanın karakterlerinin, kelimelerinin, ifadelerinin ve cümlelerinin türetilmesi ve kullanımı, silinmez, en kesin ve en etkileyici harflerle yazıldığı kitaplardan oluşan bir koleksiyon; bu kitaplar olmadan doğanın dili ve anlamı

konusunda tam anlamıyla bir okuryazar olmak çok zor olacaktır. Bacon'ın bu temelde ortaya koyduğu formlar doktrini, her ne kadar tamamlanamamış olsa da, özensizlik ve kesinsizlik suçlamalarına maruz kalmıştır. Bu projeyi tamamlamak kesinlikle kolay değildi. Ancak Bacon'ın her şeyden önce yeni bir şey söylemeye çalıştığını unutmamalıyız.

Ancak yine de söylemek gerekir ki, bu 'yeni' yaklaşım, Bacon'dan önceki patristik ve ortaçağ dönemleri boyunca süregelen bir geçmişe sahipti. Elizabeth Sewell'in Orfik gelenekte şiir ve bilim arasında bulunduğu bağ, Martianus Capella'nın Merkür ve Filoloji evliliğinde üçlü ve dörtlü arasında kurduğu bağıdır:

Orta Çağ boyunca otorite olarak kalan liberal sanatların tanımını 410-439 yılları arasında yazan Martianus Capella tarafından yapılmıştır. Notker Labeo onu Eski Yüksek Almanca'ya çevirdi; genç Hugo Grotius yeni bir baskıyla (1599) mahmuzlarını kazandı ve Leibniz, kendi zamanında bile, bir başkasını planladı. Martianus'un izleri, on altıncı yüzyılın sonlarındaki gösterilerde hâlâ görülmektedir.

Martianus Capella, dil sanatlarını bilimlere ve matematiğe taşımayı başarmış, hem antik ve ortaçağ hem de Bacon'cu Grammatika tarafından temsil edilen bilgiye kapsayıcı ve akustik yaklaşımı karakterize eden birleşik ansiklopedizmi yaratmıştı. Lain Entralgo'nun çalışması da (*The Therapy of the Word in Classical Antiquity*) dilin tıbbi ve büyüsel özellikleri üzerine bir çalışma olarak ortaya çıkmıştı: Şamanistik kökenli ve antik dünyada bilinen klasik şiir türlerinin yaratılmasına dair etkili bir çalışma. Günümüzde ise, bu tür çalışmalara benzer bir etkiyle, elektronun mikroskop altı dünyası, duyularımızı bir kez daha doğal fenomenlerin ve sanatın akustik özelliklerine uyumlandırarak hem Bacon'ın 'bilimini' hem de hem Doğa kitabı hem de Kutsal Kitap yorumcularının uzun zamandır aşına olduğu teolojik tefsir bilimini çağdaş hale getirdi.